tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 13 2 2014

Frank van Groen

Natuurontwikkeling

Deel 1, vegetatie

Foto's: Frank van Groen.

Na de aanleg in 2002 bleek de Kinseldam meteen een belangrijk natuurgebied. Vanaf het eerste broedseizoen in 2003 zijn de kolonievogels er geteld en vanaf 2004 is ook de vegetatieontwikkeling gevolgd. In dit eerste artikel wordt de ontwikkeling van de vegetatie geschetst. In deel 2 zal de ontwikkeling van de vogelbevolking beschreven worden.

Spaarzaam begroeide locatie van kolonie 'grote meeuwen'.

Al ruim dertien jaar ligt voor de Waterlandse kust bij Durgerdam een luwtedam van 1600 meter lang, ter hoogte van het Kinselmeer en Polder IJdoorn. Deze dam kreeg van vogelaars al snel de naam 'Kinseldam'. Later kreeg hij 'officieel' de naam 'Hoeckelingsdam', maar die naam is nooit ingeburgerd. Wij houden het daarom op 'Kinseldam'. De Kinseldam ligt in het Markermeer-IJmeer, een Natura 2000-gebied. Na de aanleg in 2002 bleek deze nieuwe zandplaat meteen aantrekkelijk te zijn voor vogels. De Kinseldam is een eiland en niet vrij toegankelijk.

Geschiedenis van de Kinseldam

In de zomer van 2002 is begonnen met de aanleg. Het doel was luw open water en verlandingsnatuur voor de Waterlandse kust te ontwikkelen. In de winter van 2002-2003 is de dam aan de buitenzijde afgewerkt met een stortstenen oever. Door inklinking zou de dam volgens de prognose onder water verdwijnen. Om dat te voorkomen is in de herfst van 2004 nogmaals een laag zand opgebracht. Dit gebeurde alleen aan de achterzijde van de dam. Ook is de stortstenen oever 1,2 meter verhoogd. De werkzaamheden liepen door tot in januari 2005. De noordelijkste 500 meter van de dam is smaller dan het 1100 meter lange zuidelijke deel. Het technisch beheer van de dam kwam in handen van Rijkswaterstaat en het natuurbeheer viel toe aan Staatsbosbeheer. In mei 2005 is de dam opgeleverd. Het plan was de dam niet actief te beheren en de natuur haar werk te laten doen. Door verdere inklinking is de Kinseldam in de loop der jaren kleiner geworden. Een groot deel van het in 2004 niet nogmaals opgehoogde gebied is geheel onder water verdwenen. Het oppervlak van de dam slonk van 17,2 ha in 2003 tot 11,2 ha in 2006 en tot nog maar 10 ha in 2008. Hierna is de dam nog iets verder in omvang afgenomen. Door golfslag vindt erosie plaats en wordt zand tussen de stenen weggespoeld. Hierdoor stond in 2013 voor het eerst op twee plaatsen op het zuidelijk deel van de dam het water van het IJmeer direct in verbinding met de Kinselbaai. Ook op het noordelijk deel van de dam is nu een zwakke plek aanwezig. De dam dreigt de komende jaren in meerdere eilanden uiteen te vallen.

Beheer

Nadat de Kinseldam zich had ontwikkeld tot een belangrijke broedplaats voor pioniervogels en kolonievogels werd er vanuit de Vogelwerkgroep Amsterdam voor gepleit de dam kaal te houden, zeker nadat duidelijk werd dat sprake was van opslag van duizenden jonge wilgen. Op 11 november 2005 besloten Staatsbosbeheer en de vogelwerkgroep tijdens een speciaal belegde vergadering daartoe samen te werken. Op 14 januari 2006 vond de eerste kaalplukdag plaats. Tientallen vrijwilligers verwijderden duizenden jonge wilgjes. Omdat steeds weer nieuwe zaailingen bleven opkomen en ook

op de Kinseldam

● *Dezelfde locatie zes jaar later, met op de voorgrond bloeiend bezemkruiskruid.*

jonge bomen verschenen, wordt de kaalplukdag jaarlijks georganiseerd, meestal in oktober of begin november. Jonge bomen worden met een schep uitgestoken en met wortel en al op de basaltglooiing gelegd waar ze doorgaans niet overleven. De laatste jaren werd samen met de natuurwerkgroep Kinselmeerzicht aangesloten bij de landelijke natuurwerkdag. In 2013 heeft ook Rijkswaterstaat een bijdrage geleverd aan het kaalplukbeheer.
Behalve het verwijderen van jonge wilgen en vooral de laatste jaren van wat opslag van braam heeft verder geen beheer plaatsgevonden op de dam. Natuurlijke processen konden hun werk doen.
Het idee achter de kaalplukdagen was bosontwikkeling tegen te gaan en de dam daarmee geschikt te houden voor kolonievogels.
De kaalplukacties zijn succesvol geweest. Er is inderdaad geen bos en struweel tot ontwikkeling gekomen op de dam en er broeden nog steeds meeuwen en visdieven.
Desondanks is de dam toch steeds verder begroeid geraakt, waardoor pioniervogels als kluut, plevieren en dwergstern inmiddels al lang verdwenen zijn als broedvogel. Wanneer Rijkswaterstaat in het winterhalfjaar het peil van het IJmeer lager zet, komt een groot deel van het verzonken gebied van de dam weer droog te liggen.
Vanwege de geleidelijke erosie van de dam wordt, onder meer op aandringen van de vogelwerkgroep Amsterdam, nu in het beheerplan van het Markermeer-IJmeer opgenomen dat zandsuppleties in de toekomst gewenst zijn. Met een dergelijke opknapbeurt kan nieuw pioniermilieu voor een doelsoort als visdief worden geschapen en blijft het voortbestaan van de Kinseldam weer voor jaren gegarandeerd.

Methode van monitoren

Sinds 2004 wordt de Kinseldam elk jaar éénmaal bezocht om de ontwikkeling van de vegetatie in kaart te brengen. Het bezoek vindt meestal eind september of begin oktober plaats, ruim na het broedseizoen. De dam wordt steeds geheel afgelopen, zigzaggend tussen de moerasoever langs de Kinselbaai en de steenglooiing langs het IJmeer. Op deze manier kan een goed beeld verkregen worden van alle aanwezige habitats. Alle aangetroffen hogere planten worden genoteerd en aan elke soort wordt een relatieve abundantiecode gegeven volgens de Tansley-schaal.

Vegetatieontwikkeling

Op de Kinseldam zijn nooit planten uitgezaaid. Alle aangetroffen flora betreft spontane vestigingen. De dam kan onderverdeeld worden in drie zones; de steenglooiing aan de buitenzijde, het hogere en drogere deel van de dam en de moeraszone langs de Kinselbaai.
De enkele meters brede steenglooiing wordt gekenmerkt door een spaarzame begroeiing. Het droge deel van de dam grenst aan de steenglooiing en was de eerste jaren vooral begroeid met eenjarigen en mossen. De laatste jaren heeft het ▶

● *Zomerpeil; moeraszone langs de oever van de dam (met moeras-vergeet-mij-nietje, watermunt en waterpeper (*Persicaria hydropiper*), met links het eilandje.*

● *Laag gelegen delen van de dam komen droog te liggen bij het lagere winterpeil. Op de voorgrond stroomde in de zomer water over de dam en is geen vegetatie meer aanwezig. Links achter het beboste eilandje.*

vegetatiedek zich hier steeds meer gesloten.
Aanvankelijk was sprake van een brede moeraszone met plassen langs de Kinselbaai. Door golfslag werd een zandige oeverwal opgeworpen. In de loop der jaren is deze oeverwal met een groot deel van de erachter liggende moeraszone onder water verdwenen. Een stukje van de oorspronkelijk oever is als eilandje overgebleven. Dit eilandje is bebost geraakt, omdat hier vanwege de relatieve onbereikbaarheid geen kaalplukbeheer meer plaatsvindt.

Er zijn drie natuurdoeltypen te onderscheiden op de dam. Droogvallend water en pioniermoeras betreft de moeraszone en is tegenwoordig beperkt tot een smalle oeverzone. Natte strooiselruigte bestaat op de dam vooral uit een vegetatie van koninginnenkruid en lokaal harig wilgeroosje. Zoom en droge ruigte kwam vooral op het zandlichaam voor. Kruiden als akkerdistel, bezemkruiskruid, bijvoet, Canadese fijnstraal, grote zandkool, gewone reigersbek, middelste theunisbloem en reukloze kamille bepaalden hier het beeld. Deze zone is door inklinking en successie de laatste jaren steeds meer veranderd in een natte strooiselruigte.

In 2004 was nog veel kaal zand aanwezig met een spaarzame begroeiing van mossen. Veel voorkomende soorten waren eenjarigen als spiesmelde, melganzevoet, rode ganzevoet en straatgras. Ook soorten als harig wilgeroosje, koninginnenkruid, wolfspoot en klein hoefblad kwamen vanaf 2004 al veel voor. Nadat in de winter van 2004-2005 opnieuw zand was opgebracht groeiden in 2005 op het zandlichaam massaal smal vlieszaad (alleen 2005 en 2006), grote zandkool en melganzenvoet.

Als je door je oogharen naar de in de loop der jaren vastgelegde abundanties van de verschillende plantensoorten kijkt, komen een aantal ontwikkelingen naar voren. Er is sprake van een geleidelijke afname van het aandeel eenjarigen. Dit komt omdat de vegetatie op de dam steeds meer een gesloten karakter heeft gekregen. Slechts hier en daar groeit tegenwoordig nog een polletje straatgras. Eenjarigen als melganzevoet en zwarte nachtschade weten zich tegenwoordig alleen hier en daar op kale plekjes op de steenglooiing te vestigen.
In de loop der jaren zijn overblijvende grassen als duinriet, fioringras en echte witbol sterk toegenomen. Zij groeien ook in de ondergroei van ruigtekruiden en worden begeleid door madeliefje. Op plaatsen waar veel kokmeeuwen broeden domineren plaatselijk stikstofminnende soorten als grote brandnetel, fluitenkruid, witte dovenetel en hondsdraf. Deze soorten

● *Locatie van de kokmeeuwenkolonie, met nitrofiele kruiden als fluitenkruid, grote brandnetel en speerdistel (*Cirsium vulgare*).*

● *Baai met zandstrandje aan noordzijde Kinseldam.*

verschenen hier pas sinds 2008 in substantiële hoeveelheden. Recent is sprake van een toename van bramen en vindt hier en daar uitbreiding van riet plaats.
Tegenwoordig is de meest opvallende en dominerende plant op de dam koninginnenkruid. Andere algemene soorten zijn nog steeds bezemkruiskruid en middelste theunisbloem.
Op de vochtige delen van de dam die grenzen aan de Kinselbaai is een oevervegetatie ontstaan die gedomineerd wordt door wolfspoot, watermunt, moerasvergeet-mij-nietje en beekpunge.
Vooral op het deel van de dam dat tegenover Polder IJdoorn ligt, komen steeds weer zaailingen op van jonge bomen. Het gaat voornamelijk om diverse soorten wilgen, maar hier en daar slaan ook zwarte elzen, berken en populieren op. Wanneer deze jonge bomen tijdens de kaalplukdagen niet waren verwijderd had tegenover Polder IJdoorn nu een soort 'mangrovebos' van wilgen gestaan.

Soorten

Sinds 2004 zijn 224 verschillende soorten planten vastgesteld op de dam. Het aantal waargenomen hogere planten varieerde van 144 in 2009 tot 104 in 2013. Sinds 2009 loopt het aantal soorten geleidelijk terug. Het geringe aantal soorten in 2013 heeft ook te maken met het feit dat het smalle noordelijke deel van de dam toen niet is bezocht.
Gedurende de tien onderzoeksjaren werden 46 soorten elk jaar vastgesteld, 25 soorten in negen jaar en 38 soorten werden eenmalig waargenomen.
Enkele vermeldenswaardige soorten zijn heemst (2005), papegaaikruid (2004), rood guichelheil (2006-2011), wilde selderij (2004-2012), hennegras (2006-2009), gewone dotterbloem (2005-2013), echt duizendguldenkruid (2010-2013), goudknopje (2004-2012), rietorchis (2010-2013), moerasspirea (2013), gevleugeld hertshooi (2012 en 2013), echte koekoeksbloem (2004), parnassia (2010-2012), hertshoornweegbree (2009), egelboterbloem (2007-2009), bolletjesraket (2005 en 2011), kruipwilg (2008-2011), zeepkruid (2004), ruwe bies (2006), blauw glidkruid (2005) en hazenpootje (2007-2011).
Een opvallend mos dat vooral de eerste jaren massaal werd aangetroffen is het parapluutjesmos. In 2013 werd deze soort nog maar hier en daar aangetroffen. Andere soorten mos zijn qua bedekking nooit belangrijk geweest op de dam.

Toekomstige ontwikkelingen

Hoe ziet de toekomst van de Kinseldam er uit? Als er niets verandert aan het huidige beheer valt de dam uiteen in verschillende eilanden. Eventuele zandsuppleties zullen het voortbestaan van de dam voor langere tijd verzekeren.
Opslag van bomen is relatief makkelijk met behulp van vrijwilligers tegen te gaan. Dit is in veel mindere mate het geval met opslag van bramen. Met het huidige beheer zal een deel van de dam daarom veranderen in braamstruweel.

Dankwoord

Dank aan de vele vrijwilligers die een steentje bijdroegen aan de kaalplukdagen, waardoor de dam nog steeds boomloos is.

Frank van Groen
Nic. De Roeverstraat 20
1093 KK Amsterdam
020-7762160
fm.vangroen@kpnmail.nl

Literatuur

● DE BRUIN, E., 2002. Kinseldam: een nieuwe vooroever. De Gierzwaluw jg. 40(2): 11-12.
● DE BRUIN, E., 2006. Naar een kale Kinseldam. De Gierzwaluw jg. 43(4): 24-26.
● GROEN, F. VAN, 2005. Drie jaar Kinseldam. Tussen Duin & Dijk 4(4): 4-7.
● VEEN, L. VAN DER, 2006. Kaalplukdag op de Kinseldam. De Gierzwaluw jg. 43(4): 27.